

“Een school is geen ziekenhuis”

Onderwijskundige Bert Wienen over de uitdaging van inclusief onderwijs

Steeds meer kinderen in de klas hebben een diagnose. Juist daardoor is het vaak verdraaid ingewikkeld om passend onderwijs (laat staan inclusief onderwijs) op je school te realiseren. Dat vindt Bert Wienen, gepromoveerd op inclusief onderwijs, niet vreemd. Claim het klaslokaal terug is zijn boodschap.

TEKST JOSÉ LEEUWENKAMP

Vroeger had je kinderen die niet stil konden zitten, altijd zaten te dromen en erg verlegen waren. Je had bollebozen in de klas en kinderen die traag leerden lezen en rekenen. Nu heb je geen bollebozen, maar hoogbegaafde leerlingen. Geen drukke kinderen, maar kinderen met ADHD. Geen verlegen kinderen, maar HSP'ers. En die trage lezers en rekenaars moeten eerst worden onderzocht op dyslexie, dyscalculie of een aandachtsstoornis. Ergens in onze samenleving, en dus ook in het onderwijs, is de afslag genomen naar labelland. Een land waarin we aan elk 'anders zijn' een diagnose hangen. Zo'n label krijg je niet zomaar. Het is een officiële diagnose van een zorgprofessional en komt tot stand na een soms lange en frustrerende zoektocht van ouders die een verklaring zoeken voor een leerachterstand of lastig gedrag.

Maar aan de wortels van al die diagnoses ligt een andere, bijna filosofische vraag. Namelijk: wat is normaal gedrag? Waarom is dat 'normale' gedrag van vroeger nu niet meer normaal? En zet die diagnose- en labeldrift kinderen op school in hun kracht of gebeurt juist het tegenovergestelde?

Goede pedagogische manieren

Bert Wienen, psycholoog en onderwijswetenschapper, promoveerde op het thema inclusief onderwijs en de rol van psychiatrische diagnoses in het onderwijs. Zijn er werkelijk meer kinderen met een diagnose dan vroeger? "Ja. We hebben geen exacte cijfers

uit het onderwijs, maar wel uit de jeugdhulp. Het aantal kinderen dat aanklopt voor hulp was twintig jaar geleden 1 op de 27. Nu is dat 1 op de 7 en als we niks doen stevenen we af op 1 op de 4. Aan de voorkant van de zorg zie je dus een enorme stijging. Dat heeft natuurlijk effect op het onderwijs. Want achter het kind met ADHD, het hoogbegaafde kind en het kind dat niet tegen prikkels kan, staat een specialist die met de leerkracht de klas inkijkt. En volgens de wet moet een school deze leerlingen allemaal passend onderwijs kunnen bieden."

Tipi-tent in de klas

Dat leidt in de praktijk tot ingewikkelde situaties op scholen, weet Wienen. Onlangs sprak hij een leerkracht die van een zorgprofessional het advies kreeg om een snel overprikkelde leerling tot rust te laten komen met oorbeschermers in een tipi-tent in het klaslokaal. "Een tipi-tent in de klas? Oorbeschermers? Wil je een jong kind echt op die manier stigmatiseren? Staat er later ook een tipi-tent op haar werkplek?"

Al is dit een extreem voorbeeld, het laat volgens Wienen de tegenstrijdigheid zien tussen individuele behoeften en groepsbehoeften. "Ook zie je duidelijk dat pedagogiek, psychologie en psychiatrie zich niet verhouden in een klas. Een leraar die een kind ziet dat overprikkeld is, heeft goede pedagogische manieren om een leerling rust te geven. Ook zonder die labels weten mensen in het onderwijs wat ze moeten doen om de meeste kinderen tot leren te brengen."

“Als je een kind een label geeft, licht je hem eruit als probleemgeval”

Bert Wienen,
onderwijskundige en
psycholoog

Bij de toename van psychiatrische diagnoses stelt Wienen eveneens kritische kanttekeningen. “Zijn er steeds meer moeilijke kinderen? Zijn de breinen van onze kinderen in dertig jaar tijd veranderd? Ik geloof daar niet in. Wat wel zo is, is dat de omgeving en onze samenleving is veranderd. De wereld werd veeleisender en ingewikkelder. Onze norm is verschoven. We zien steeds meer gedrag als afwijkend van normaal. Het gevolg is dat er een enorme zorg en industrie is ontstaan rondom het labelen van kinderen. Het aantal kinderen dat naar een psycholoog en psychiater wordt verwezen, nam de afgelopen twintig jaar een vlucht. Professionals uit allerlei hoeken van de psychiatrie en de hulpverlening mengen zich daarom in het onderwijs.”

Zo'n label komt goed uit

Wienen ziet de labeldrift niet los van de prestatiesamenleving. “Omdat de mogelijkheden onbegrensd zijn en de eisen van de maatschappij hoog, eisen we steeds meer van onze kinderen. De lat ligt hoog. Dat hoor je in opmerkingen als: ‘Je moet de beste versie van jezelf worden’. Er zijn ouders en leerlingen die er alles aan willen doen om aan die verwachtingen van de prestatiesamenleving te voldoen. Tegelijkertijd haken ook ouders en leerlingen af, omdat ze helemaal geen verwachtingen meer hebben.”

Leerlingen die de norm niet halen, willen we helpen. We willen het verklaren en oplossen. “Voor het kind, de ouder en de leerkracht levert een diagnose iets op. We snappen als het ware waar bepaald gedrag vandaan komt. Een label ‘ontschuldigt’ ons. Het ligt

niet aan jou dat het kind lastig leest of niet oplet, want het kind is ‘ziek’. Ook krijg je met een diagnose iets. Een leerling mag bijvoorbeeld langer doen over een toets, ouders krijgen hulp vergoed en scholen krijgen ondersteuning. Zo'n label komt dus iedereen eigenlijk best goed uit.”

Vervelende bijeffecten

Hoewel een diagnose in eerste instantie logisch en nuttig lijkt, pakt het voor alle partijen vaak belemmerend uit. Wienen: “Een school is geen ziekenhuis, zo simpel is het. Als je steeds meer werkt vanuit medische, psychologische redentaties, ga je voorbij aan de realiteit van een klas. Je zit daar namelijk met elkaar. Allemaal individuen die verschillend zijn en leren met en van elkaar. Kinderen ontdekken zo hoe je kunt samenleven en samenwerken. Dat je verschillend bent, is géén probleem: het is een verrijking. Maar als je een kind een label geeft, licht je hem eruit als probleemgeval. Je zegt als het ware: ‘We weten dat er iets mis is met jou.’”

Het label heeft meer vervelende bijeffecten. “Als je ADHD op je voorhoofd hebt staan, heb je altijd ADHD. Je kunt niet meer superenthousiast zijn of vol energie zitten. Nee, dat komt allemaal door je afwijking. Ook gaan kinderen zich verhouden naar hun diagnose. Ze zeggen: ‘Ik kan dat niet, omdat ik ADHD heb.’ Terwijl iedereen die druk is, weet dat dit gedrag in de ene context prima past en de andere context niet. Het is gedrag waarmee je je moet leren verhouden.”

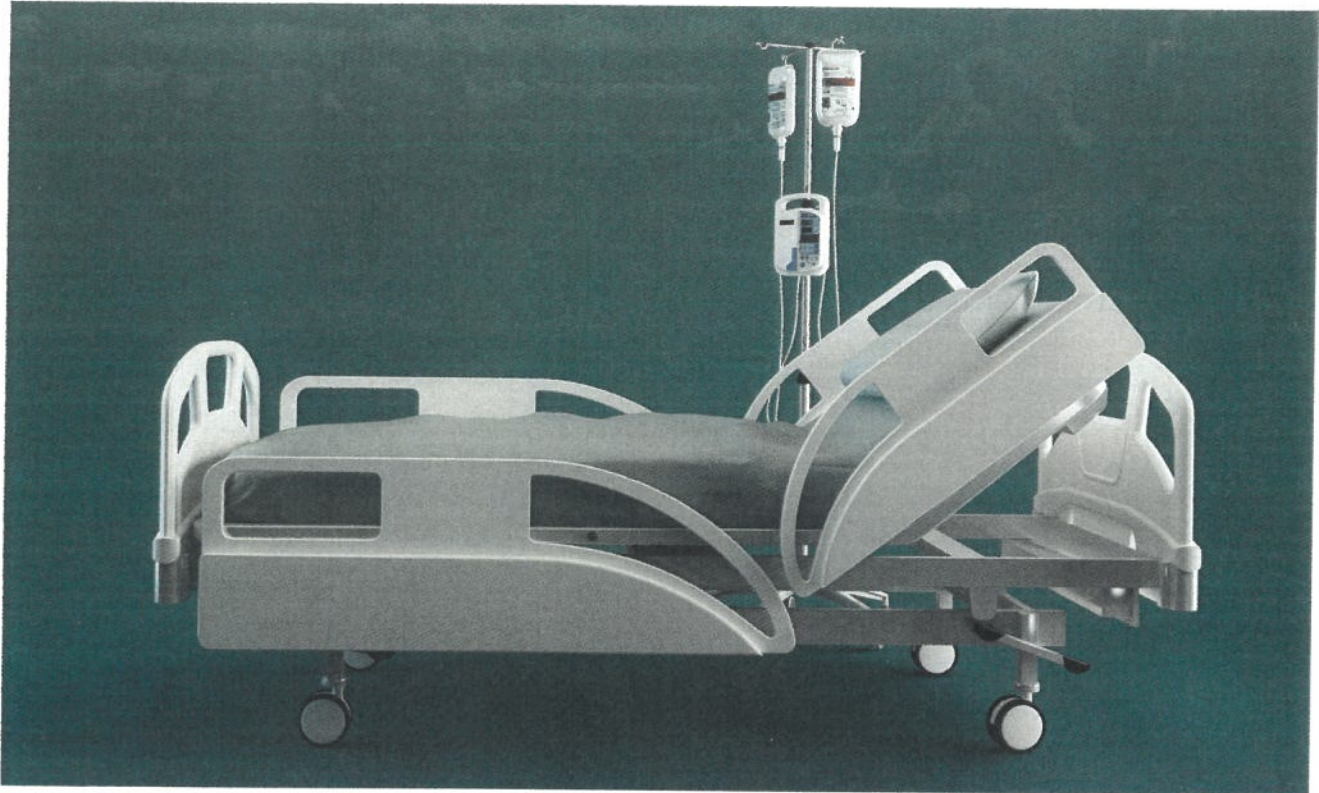
Voor ouders biedt een diagnose niet altijd de hulp die ze hoopten. “Door de diagnose en de hulp denken zij vaak dat het probleemgedrag verdwijnt of de prestaties omhooggaan. De verwachting over hun kinderen stijgen, terwijl we weten dat een diagnose vaak niet helpt om prestaties te verbeteren.”

Terugclaimen

De prestatie maatschappij en het medicaliseren van kinderen frustreert het ideaal van passend onderwijs. “Met het idee om kinderen minder snel met een rugzakje naar het bijzonder onderwijs te laten afvloeien, is

BERT WIENEN IN HET KORT

Bert Wienen is psycholoog en onderwijskundige en promoveerde in 2019 aan de Rijksuniversiteit Groningen op de rol van diagnoses in de onderwijspraktijk. Hij startte zijn carrière in de jeugdhulp en het onderwijs. Sinds 2018 is hij associate lector bij het lectoraat Jeugd van hogeschool Windesheim. Daarnaast werkt hij als zelfstandig adviseur voor gemeenten, onderwijs en jeugdhulp.

in essentie niets mis," vindt Wienen. "Maar de Wet passend onderwijs gaat daar allang niet meer over. De werkelijkheid is dat we door dat labelen het onderwijs steeds meer inrichten als een ziekenhuis. Op school is een afdeling hoogbegaafden, een afdeling drukke kinderen en een afdeling kinderen met stoornissen op het autisme-spectrum. Allemaal individuen met een probleem dat apart 'behandeld' en onderwezen moet worden."

De groep centraal

In dit 'lala-labelland' ook nog passend onderwijs eisen, is het onmogelijke vragen, stelt Wienen. "Steeds meer kinderen en ouders denken dat zij iets 'heel bijzonders' nodig hebben. Leraren zijn echter niet opgeleid om te voldoen aan al die individuele ondersteuningsbehoeften. We hebben in Nederland geen individueel onderwijs. We moeten weer zorgen dat passend onderwijs allereerst heel goed onderwijs is waar zoveel mogelijk leerlingen baat bij hebben. Bovendien moet het bieden van passend onderwijs weer een pedagogisch didactisch vraagstuk worden in plaats van een medisch

of psychologisch vraagstuk. En als er extra ondersteuning nodig is, dan alleen hulp die gericht is op het verbeteren van de relatie tussen leraren en leerlingen."

"School is een plek waar je leert om jezelf te zijn binnen een groep, ongeacht wie je bent," besluit Wienen. "Stel niet de hele tijd het kind centraal, maar de groep en de interacties tussen de leerlingen. Dan wordt school een plek waar een leraar vanuit een pedagogische relatie elk kind aanzet tot een maximale prestatie, ongeacht een diagnose. Hoge verwachtingen aan kinderen zijn ingebed in die relatie. Vanuit die kennis en kunde kunnen we in het onderwijs veel vraagstukken prima oplossen en kinderen aanzetten tot leren, ook drukke en snel afgeleide leerlingen. Dat domein moeten zowel leerkrachten als schooldirecteuren terugeisen." ←

“Dat je verschillend bent, is géén probleem: het is een verrijking”

Bert Wienen, onderwijskundige en psycholoog